18 Дек. 1883. Берн.
Ленінداнсет, 14.

Шановний земляче,

Ще вчора получив Вашу посилку, — а сьогодні получив Вам два пакети книг, — отже Ви пурхом і два листки. Од останнього ж, скілько пам'ятаю, нійякого листу не получав, — а то б зараз послав їму книги хоч би вже два тих, щоб влежали склад. ті, — бо шмук, — любуть листи М. де затримують. Спитайте, коли він мені писав?

З книжі посилки перелиблю ж „Зорю". Дуже гарна, шо нема П-го розтика. Не вже не можно здобути? То чому не пропишеш ~~вже~~, коли вже друкують лише, — і рочника 1883, — окрім кількох NN, то і то не повний? В року 1882 дуже мене потішив вихід з брошури Черкасова Журнів. Вам скажу, шо ж брошури не читав; знаю лиш, — що ж получив її, де кілька штук, як мав виїхати в Америку, — то і перелиблю штук кілька, — а в Америці вісьмох „рос. соціалістів", попалювши мене, почали розмову з заміром, шо він не слідорем з брошурою, — то ~~вдер~~ в мене і навіть отим очи гитали, бо їм завсім не стоїть гитати оттакої рої, де не мав принципа, — все рівно зголетні, як і лайку. Знаю ж, шо, приїхавши до дому і не здрівши мав брошури, — хтось убов, — вже де нема і не дошукуєшь.

Так об две книжки, що Керницкий зробив,
були дуже мене новині. Ту, і тоже ще получив я
небо „народовець-українофіл", свій одинокий лист з
Бучачу, од котрого обіцяється ~~[illegible]~~ рос.
рев. і книга надрукована на кошт „патриотів"
тоб то генерала Врублевского. Потом над-то
виписував про мене тому назад власне „Історії" (котрі
перше являв мене, підозрюючи, що б je взяв
в їму предсказуючи, — а ~~[illegible]~~ стоїв нападатись на мене
власне з того часу, як я не згодився на предложе-
ніе Туроскої Врублевского обмінятися адре-
сами на/переписуваня і в загалі держуватись од
приятельської руки сойзу з п. Вр-ским і на-
писав, що тяжко такі зр до русинів в Галичині
як Мене до них в Любині. Тепер би вже
Керн. б, в прав, що не знов, що тяжка Церква
робить в очах самих росіян (в мене єсть мій
Г-ло, в котрім він за кілька тижнів дуже
як я їму сказав, що з таким другом не
зроблю, — тепер мені діаметрально противне
тому, що написав. В Женеві єсть люди, котрі
знають, що Г-в гинув мій рукопись Встор.
В. і др. (це те, котре вставляється в Кра-
кім проекті Менделеєва і К°), хвалив їй і пе-
правдав мені де які тиради з „Вперед", котрі я

пропускають? А вже що „Новаго" і те, що мене в першій раз вилаяно в нашому власне за те, що я спорав слова (Вудр. Ст. Ів. и Видне де невгодженість) за гаслами, — то б уже мусив знати гамицький народовець, а натяк, хто хотів про подорожі пишу. — Сміх і горе!

Сміх і горе і з „Дзвона". Очевидно воно не буде потрібним ~~[illegible]~~ місці долішки з листом Тургенева. Буде лекові прощіть мені мій грецкий назад. Сховаю на пам'ять мудрости народовського органу. Без документу люде не повірять, щоб була така подія, котра б ~~[illegible]~~ не пустила в свого противника такої кулькоїн. Прощіть також і мій реферат до Етнор. Кружка. Як Вам виразно писав, що не хочу мати з ним спосунків під маскою і псевдонімом. ~~[illegible]~~ (До того тепер вже і „Вісник Нед. Волі" Жидівський підвалив, так що чи добре ~~[illegible]~~ Кружок стоїть, що в Кружку діяльність рос. не ще.) Коли „Етн. Кружок" вчем перший, щоб „Дзвон" його не посміх вставити якимсь страусом, котрий дуже сховався (з чим??) тим, що не назва автора книжки, котрий пропагандує на ній, — то ж сам добровільно в шуткі лізти, ні робити з себе шуте не хочу, бо і права нема не, як людина, не маю. —

Правду сказавши — отсе в мене охота говорити про самий Кружок, в котрому, як бачу, вже вельмо заглядає

159

має звичайно надзвичайну чутливість, — на єго тобто на інерції будуть всегда ці кінцеві розмови про те, про що хочете ви.

З „Зле" ці дати, що предвиборні Круґом довіщи зовсім не малюється мого власне, про що пише ці пише, чи Ви, знаєте Круґ. В „Мобілізації" не ма нічого про спілки праці і про чумацтво. Звісно, і те, про що „Мобілізації", — цікаво, — ма ся зовсім друга річ. Я на таки радив би не кидати тих річей, про які пише, — бо ~~дуже~~ нельзя, що на них, окрім усього іншого, Круґом зосереджує би собі увагу в цьому власному світу. Асоціяції (заснованя) — мала індустрія (те, що в Росії звуть „Кустарное промышленность") і ~~або~~ звичайне народне право — на цих трьох колінах добре б вийшов Круґом в місто, — та і самі ~~в~~ чекали його поблагословили б на них схилостику.

В усякім разі безперечно Вам треба здобути собі видавництва тих книжечок в Росії, котрі займають себе цими річами, вже за дива того одного, що в тих видавництвах можна мешкати про Україну і багато бібліографії. Як від сего часу був тепер Вам „Матеріяли об артілях", — ма ~~ачеть~~ ти не вдав їх Ковик (він кричав мені дива свіжі праці про спілки на Україні, спілкіне про це, і про Волинська — Землеробчіс — Земледелие). Я мав

надію здобути Вам де що по всіх окремих, та все таки радив би Вам написати самим до

1/ Комісії по изслідованію кустарної промышленности в Росії при Департаменті Торговли и Мануфактур в Министерстві Финансів – в Петербурзі. – дуже високи Вам „Труды комиссіи"

2/ ~~в Императорске Московск. Обществе Сельского Хозяйства~~ Комитетъ о сельскихъ сельскохозяйственныхъ и промышленныхъ ~~заведеніяхъ~~ и 4/ в земскихъ товариществах, при Императорскомъ Московскомъ Обществе Сельского Хозяйства и в 3/ в С. Петербургское отдѣленіе Комитета – щоб вислати свои видання и другі видання а центр. Сборник материалів про промисли в Росії.

3/ в Центральный Статистический Комитетъ при Министерстві Внутренних Дѣлъ в Петерб. – щоб прислав Статистик. Временник и др. видання. –

Зміну, що хотіли граф. Аксаковы, до котрого я радив Вам обернутись, не єсть Вл. Бон. в-ч (це, і само собі) а другий А. Я. Аксаковы, він не будь-сукин-синець (тепер ред. Киевлян.) та працював над крест. товариствами.

Про звичайне право Вам найбільше мені би Кистяковский (уч. в Киеві), як би взбовсь до того, – на Єрусалимо. Вони б могли повлиять; на Петерб. географ. товариство, котрий б ~~мій~~ дістав Вам свої видання

по цьому дню (як би VIII ми Заняли по Ордині
ніи Дворецкій) Коли б ще є Вас дорогий чоловік,
котрий зложив стаття як до преміированої студії
в цьому дні, — то я б міг його прислати на час:
1) Bogišić — Aperçu des travaux sur le droit coutumier
en Russie (Paris, Larose, 1879) 2) Кистяковский — Про-
грамма для собр. обычаев обл. обычного прав. (По цим
двом матеріялам мож б було показати, як скільки на
уки про звич. права в Росії досить українська наука,
бо і в Архив. ред. її дані Евреинов)
3) Оршанский — Крестьян. по русск. праву Аблому и
другому. II (Петерб. 1879. 2 руб.) 4) Загоровский —
Законы о Инозем. Исп. крестьян. судов.
(Петерб. 1874, 1 р.). По цим двом мож показати, як
скільки наукове право не досліджено з ~~теоретичним~~ звичаєм
і в чім остатнє часто розуміється. Спробка
Оршанского теор. судя и теор. право канонічне шукає
подібно дуже Єфим. —
5) Чубинский — Материалы т. IV. (могло б у Вас
досить) — найповніше про звичаєве право взяте на
Україні. —
Всуміщ мало б бідний добре студіюю два погляди.
Міркую, треба їх коротко сказати, — треба Кругу раз
не дальше розвивати з дуже виразною вказівкою (звичаєм — ска-
заним повсякчас робити і вдовольняв фразами
не бібліографічними, — а також невиміркованим мно-
жеством на підставі своєм від предмету
абстрактними і т. п. Праця, — так праця; наук-
так наука! Дом, як коли хочете, не буде в Кругу

ni mu, ni gryzmu.

Mów go upuroligon, tu ja ne dyfe o tu pogue sprawch za nut, xoba xto bife gyfe, gyfe brenuj bizbuwcha. Upuro-bigka nejbitom inmeykaziralnuj ollemuf, — maxuj inlepziralny (une ~~up~~ bitom, mufe, uifu kaxu) mu je z nejmebszy nepud bamuzij upajij, kuxyb zanimalus numa. Dobu mu j ne mufy Bam gatu xolizji bibuzycji jix. — Bamzyczni ftizjan: Cheruzybi (Pycnic b Prowolnyx). Kalpbcz, mu xynu de Ce-nej Dove — Prowob. P. nejmcz. (mufu xyrb) Bizyczni tocobuza. — Jnajy ja maxyk gim Ida Düringfeld-Sprichwörter (mu jasuch mak), b kompomy spibcui nowo-bujj ximyxuf i powowlaf nejrdb i nozaena cmebja-bulf. Nejedlabobcb ja kowo i Čelakowsky — Mudro-slovi narodu slovanského v přísloviích. Max jak darafu nowobyb nowuxaf nejjicu go xolink nejrdb, ~~gu~~ tu, xmu sue mitkin ugrzdy nabu go zbou gima, mamy nurzjid-no samebanzbu do Vannucci — Proverbi latini com-parati etc. — Om i ha, mu mufy Bam cnyatu ugu-ye gim. —